Jolanta LATOSIŃSKA
Bogdan WŁODARCZYK

Uniwersytet Łódzki

BADANIA NAD TURYSTYCZNO-KULTURALNYM WYKORZYSTANIEM ZAMKU W INOWŁODZU W PIERWSZYM ROKU PO REKONSTRUKCJI

1. Wstęp

Opisywany przez B. GUERQUINA (1984) w opracowaniu *Zamki w Polsce i Leksykonie zamków w Polsce* (KAJZER, KOŁODZIEJSKI, SALM 2004), a także wzmiankowany w *Polska – przewodnik ilustrowany* (PILICHOWIE 1999) zamek w Inowłodzu w poł. XIV w. wznosił Kazimierz Wielki. „Zamek ten powstał w węzłowym punkcie ówczesnej sieci drożnej, na ważnym szlaku handlowym ze Lwowa przez Sandomierz do Torunia, i strzegł komory celnej, istniejącej tu już w latach 1350-60” (GUERQUIN 1984, s. 164). Niegdyś ważny jako zamek obronny, dziś budujący swoją pozycję jako element tożsamości regionu, inowłodzki zamek po częściowej odbudowie i rewitalizacji ma szansę stać się znaczącym obiektem na mapie turystycznej regionu i kraju.

Zamek ten nie jest jedynym przykładem udanych przedsięwzięć związanych z odbudową zniszczonych historycznych obiektów obronnych. Podobne przekształcenia przeszły m.in. zamki w Tykocinie, Bobolicach i Korzkwi na Jurze Krakowsko-Częstochowskiej, będące obecnie w prywatnym użytkowaniu/władaniu i pełniące funkcje turystyczne (placówka muzealna, hotel, restauracja), zamek książęcy w Ciechanowie dzierzawiony przez Muzeum

Szlachty Mazowieckiej, zamki królewskie w Chęcinach i Czorsztynie. Obecnie trwają także prace nad renowacją zamku joannickiego w Swobnicy, będącego własnością gminy Banie, przy wsparciu Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego oraz Stowarzyszenia Miłośników Zamku. Przytoczone przykłady świadczą o dużym zainteresowaniu odbudową obiektów, które w wielu przypadkach popadły w ruinę, a w opinii nowych właścicieli lub inwestorów mają duży potencjał kulturalny i turystyczny.

Celem niniejszego opracowania jest przedstawienie aktualnego wykorzystania zrewitalizowanego zamku w Inowłodzu poprzez analizę ruchu turystycznego, organizowanych wydarzeń oraz innych pełnionych funkcji, jak również ukazanie opinii mieszkańców i turystów na temat jego działalności.

Współczesne oblicze zamku jest efektem inwestycji zatytułowanej „Rozbudowa, adaptacja i częściowa rekonstrukcja ruin zamku Kazimierza Wielkiego w Inowłodzu”, która była współfinansowana ze środków Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Łódzkiego (RPO WŁ) na lata 2007–2013. Celem zrealizowanego projektu były zachowanie i adaptacja obiektu materialnego dziedzictwa kulturowego, jakim są ruiny zamku Kazimierza Wielkiego w Inowłodzu.

2. Dzieje zamku oraz procesy wpływające na jego współczesne funkcje

Inowłódz to wieś gminna położona w województwie łódzkim, powiecie tomaszowskim w Dolinie Białobrzesckiej, nad rzeką Pilicą (lewym dopływem Wisły). Miejscowość założona została w XI w. przy przeprawie przez Pilicę na wczesnośredniowiecznym trakcie z Pomorza i Wielkopolski do Małopolski. W pierwszej połowie XII w. istniała tu komora celna i karczmą, a pierwsza pisana wzmianka o miejscowości pochodzi z 1145 r. Co prawda dokument lokacyjny miasta się nie zachował, ale wiadomo, że w 1344 r. był to ukształtowany organizm miejski, stąd uważa się, że w połowie XIV w. Inowłódz uzyskał prawa miejskie i stał się miastem królewskim. W Inowłodzu bywali król Kazimierz Wielki i Władysław Jagiełło. W maju 1518 r. król Zygmunt Stary odnowił przywileje dla miasta, a prawa miejskie Inowłódz utracił dopiero w 1870 r. Był siedzibą kasztelana, później starostwa niegrodo-

wego, po 1795 r. znalazł się w zaborze pruskim, w latach 1807–1815 w Księstwie Warszawskim, następnie w Królestwie Polskim. Od XVIII w. był ośrodkiem wypalania wapna, w XIX w. istniała tu huta żelaza, a od 1884 r. funkcjonował jako miejscowość klimatyczna. Obecnie Inowłódz znany jest ze swego położenia nad Pilicą, romańskiego kościoła św. Idziego ufundowanego w drugiej połowie XI w. przez Władysława Hermana, oraz zamku Kazimierza Wielkiego, w ostatnich latach częściowo odbudowanego i zrewitalizowanego (MILESKA 1998).

Zamek, podobnie jak miasto, powstał w węzłowym punkcie ówczesnej sieci drożnej, na ważnym szlaku handlowym ze Lwowa przez Sandomierz do Torunia, i strzegł komory celnej, istniejącej tu już w latach 1350–1360.

Zamek pierwotny wybudowano w latach 1356–1366 w dolinie Pilicy, w miejscu o naturalnych walorach obronnych, w otoczeniu starorzecza (rys. 1).

Rys. 1. Położenie zamku na planie miasta 1827/1828 r.

Źródło: J. AUGUSTYNIAK (2013)

Do cech tej średniowiecznej warowni można zaliczyć następujące:

- należała do grupy nizinnych zamków regularnych;
- usytuowana została w bezpośrednim sąsiedztwie miasta; sprzężony z miejskim murem obronnym w północno-zachodniej jego części;
- wjazd na zamek znajdował się od strony miasta lokacyjnego, czyli od strony wschodniej;
- główny dom usytuowany był w skrzydle zachodnim (naprzeciw wjazdu) i powiązany w całość ze skrzydłem północnym o charakterze mieszkalno-gospodarczym;
- wielokątna wieża obronna znajdowała się w narożniku północno-wschodnim i była bezpośrednio związana z murami obwodowymi; broniła wjazdu na zamek;
- druga wieża (prostokątna), usytuowana od południa, miała kontrolować styk fosy zamkowej z murami obronnymi miasta (rys. 2. A-D).

Rys. 2. Kolejne przebudowy zamku w Inowłodzu

A – rzut zamku XIV-wiecznego 1356–1366; B – pierwsza przebudowa ok. 1393 r.,

C – druga przebudowa ok. 1521–1526 r., D – trzecia przebudowa po 1563 r.

Źródło: J. AUGUSTYNIAK (2013)

Wszystkie wymienione cechy świadczą o przynależności tego obiektu do grupy zamków kazimierzowskich. Inowłodzki zamek był trzykrotnie przebudowywany (w 1393 r. w latach 1521–1526, po 1563 r. i w latach 1648–1655 – por. rys. 2. A-D), a warunki klimatyczne obszarów nadrzecznych (zbyt duża wilgotność) spowodowały zabudowę skrzydła południowego i wschodniego pozostawiając w części północnej jedynie mur obronny. Od końca XIV w. do połowy XVII zamek należał kolejno do rodów: Nowodworskich i Leżeńskich herbu Nałęcz, Drzewickich herbu Ciołek, Naramowickich i Lipskich. Po 1655 r. wraz z upadkiem miasta postępowało niszczenie zamku. W II połowie XIX w. zamek rozebrano pozostawiając niewielkie ruiny, które w latach 70. i 80. XX w. objęto pracami wykopaliskowymi i odsłonięto założenie oraz sporządzono dokumentację w celu trwałego zabezpieczenia ruin. Na początku XXI w. (2003 r.) rozpoczęto prace nad projektem wprowadzenia nowych funkcji użytkowych na zamku, ale z powodu braku funduszy wykonano jedynie prace projektowe i częściowo zrekonstruowano wieżę zamkową. W 2010 r. wprowadzono inwestycję do Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Łódzkiego i, po przyznaniu funduszy unijnych na realizację projektu w latach 2011–2013, wykonano prace nad renowacją ruin zamku Kazimierza Wielkiego w Inowłodzu (fot. 1 i 2) (AUGUSTYNIAK 2013).

Fot. 1. Zamek w Inowłodzu przed rekonstrukcją i modernizacją

Źródło: materiały archiwalne Gminy Inowłódz

Fot. 2. Współczesny widok na zamek w Inowłodzu

Źródło: materiały Gminy Inowłódz

Przekształcenia związane z odbudową, rekonstrukcją, modernizacją i re-witalizacją można rozpatrywać w różnych skalach przestrzennych, tj. w skali:

- regionu (makroskala),
- miasta i miejscowości (mezoskala),
- pojedynczego obiektu (mikroskala).

Rys. 3. Możliwości przebudowy (przemian) przestrzeni (np. turystycznej)

Źródło: B. WŁODARCZYK (2011)

Opisywany zamek jest przykładem przekształceń o charakterze mikro-skalowym. Biorąc pod uwagę schemat możliwych przekształceń (rys. 3.) (KACZMAREK 2001, WŁODARCZYK 2009, 2011) można przyjąć, że inowłodzki zamek przeszedł pełną sekwencję tych przekształceń, do których należy kolejno zaliczyć:

- degradację powodującą upadek, obniżenie wartości, jakości, zmianę lub zanik określonych funkcji; efektem degradacji może być destrukcja postrzegana jako zmiany strukturalne (fizyczne zniszczenie obiektu), oraz deprecjacja w aspekcie psychologicznym (umniejszanie wartości, rangi i znaczenia);
- restrukturyzację mającą w założeniu doprowadzić do oczekiwanych, pożądanых zmian (np. funkcji) poprawy jakości czy wzrostu wartości obiektu; może ona mieć charakter modernizacji (unowocześnienie, uwspółcześnienie zamku) i/lub rewitalizacji (zmiana struktury funkcjonalnej i w mniejszym stopniu przestrzennej) (KACZMAREK 2001, WŁODARCZYK 2009, 2011).

W wyniku opisanych przekształceń zamek pełni nowe funkcje, do których zalicza się funkcję turystyczną (atrakcja turystyczna, punkt informacji turystycznej), kulturalną (siedziba biblioteki i gminnego ośrodka kultury, miejsce licznych wydarzeń kulturalnych), edukacyjną (lekcje dla dzieci i młodzieży), konferencyjną (na zamku odbywają się seminaria, wykłady, konferencje) i reprezentacyjną (uroczyste posiedzenia rady gminy, podejmowanie gości wizytujących gminę).

3. Metodologia badań

Mając na uwadze fakt, że wstęp na zamek w okresie sprawozdawczym był wolny od opłat (brak biletów) autorzy wykorzystali wszelkie dostępne źródła informacji na temat odwiedzin, do których należą:

1) źródła zastane:

- Punkt Informacji Turystycznej (PIT) – rejestracja ruchu turystycznego (15 czerwca 2013 – czerwiec 2014) – kwerenda;
- Gminne Centrum Kultury (GCK) – rejestracja wydarzeń i liczby korzystających z obiektów – (turyści i mieszkańcy Inowłódza i gminy) (15 czerwca 2013 – czerwiec 2014) – kwerenda;
- Gminna Biblioteka Publiczna (GBP) – rejestracja korzystających (liczba odwiedzin w bibliotece, głównie mieszkańców Inowłódza i gminy) (kwiecień 2013 – czerwiec 2014) – kwerenda;
- Ośrodek Przygotowań Olimpijskich (OPO) w Spale – rejestr turnusów aktywnej rehabilitacji – kwerenda;

2) źródła pierwotne¹:

- badania ankietowe (wywiad kwestionariuszowy) prowadzone podczas otwarcia zamku z uczestnikami uroczystości 15 czerwca 2013 r. w godz. 10.00–20.00 (394 ankiety);
- pomiar liczby pojazdów na parkingach i ulicach Inowłódza (parking przy zamku, pl. Kazimierza Wielkiego, ul. Tamka, Spalska, Tuwima, Stefana Czarnieckiego, okolice kościoła pw. św. Idziego) w dniu otwarcia zamku w godz. 12.00–22.00;
- badania ankietowe (wywiad kwestionariuszowy) prowadzone wśród mieszkańców (265 ankiet) i turystów (155 ankiet) w gminie Inowłódz w drugiej połowie czerwca 2013 r.;
- badania ankietowe (wywiad kwestionariuszowy) prowadzone wśród mieszkańców (159 ankiet) i turystów (239 ankiet) w gminie Inowłódz w drugiej połowie czerwca 2014 r.;
- wywiad z Panem Zenonem Chojnackim – Wójtem Gminy Inowłódz, Panią Ewą Szymańczyk – podinspektorem ds. promocji i aplikacji programów unijnych oraz z pracownikami PIT, GCK, GBP i OPO.

¹ Badania ankietowe oraz pomiar ruchu pojazdów parkujących na ulicach i parkingach Inowłódza zostały przeprowadzone przez studentów I roku studiów drugiego stopnia kierunku „turystyka i rekreacja” (UŁ) podczas ćwiczeń terenowych z geografii turystyki i hotelarstwa w roku 2013 (opiekunowie: Jolanta Latosińska, Armina Muszyńska) i w 2014 (opiekunowie: Joanta Latosińska, Marzena Makowska-Iskierka).

Po przeanalizowaniu materiałów pochodzących ze wszystkich wymienionych źródeł autorzy pracy stwierdzają, że są one wiarygodne i wystarczające do przeprowadzenia szczegółowych analiz i szacunków dotyczących odwiedzin zamku przez różne grupy osób.

W niniejszym opracowaniu pod pojęciem „korzystający z zamku/odwiedzający” będą rozumiane osoby zarówno przyjeżdżające w celach turystycznych, jak i mieszkańcy Inowłódza korzystający z jego oferty, w tym korzystający z wytworzonych/zmodernizowanych produktów turystycznych oraz korzystający z obiektów wybudowanych/zagospodarowanych w ramach projektu.

Odrębnego potraktowania wymagają osoby niepełnosprawne, które w ramach powszechnego prawa dostępu do turystyki powinny być ważnym segmentem rynku turystów odwiedzających zamek. W niniejszym opracowaniu osoba niepełnosprawna będzie uważana jako ta, która posiada odpowiednie orzeczenie wydane przez organ do tego uprawniony lub osoba, która takiego orzeczenia nie posiada, lecz odczuwa ograniczenie sprawności w wykonywaniu czynności podstawowych dla swojego wieku (zabawa, nauka, praca, samoobsługa) (*Niepełnosprawni w województwie łódzkim...* 2014). Osoby niepełnosprawne są częścią ogólnej kategorii osób nazwanej w pracy korzystającymi z zamku/odwiedzającymi.

Jako zakładane wskaźniki rezultatu celów projektu przyjęto (*Wniosek...*, s. 18–19):

- 1) liczbę turystów korzystających z wytworzonych/zmodernizowanych produktów turystycznych – 25 000 osób;
- 2) liczbę osób korzystających z obiektów wybudowanych/zagospodarowanych w ramach projektu – 25 000 osób;
- 3) liczbę osób niepełnosprawnych korzystających z obiektów wybudowanych/ zagospodarowanych w ramach projektu – 3500 osób.

Jak już wcześniej wspomniano, osoby korzystające z zamku to zarówno turyści, jak i mieszkańcy Inowłódza, w tym osoby niepełnosprawne.

4. Frekwencja na zamku w pierwszym roku funkcjonowania zrekonstruowanego zamku

Kwerenda rejestrów prowadzonych na zamku w Punkcie Informacji Turystycznej, Bibliotece i Gminnym Centrum Kultury w okresie sprawozdawczym od kwietnia 2013 r. do czerwca 2014 r. wykazała, że zakładane we

wniosku wskaźniki rezultatu zostały osiągnięte. Z zamku skorzystało (łącznie z osobami niepełnosprawnymi) 59 705 osób, w tym zanotowano: 46 463 turystów/odwiedzających, 10 200 uczestników wydarzeń/odwiedzających, 3042 korzystających z biblioteki/odwiedzających.

Miesięcznie na zamku przebywały średnio 4592 osoby, najliczniej w czerwcu 2013 r. (15 936 osób) i 2014 r. (11 622 osoby), najmniej licznie odwiedzano obiekt w miesiącach zimowych (grudzień 2013, styczeń, luty 2014), w tym najmniej w lutym 2014 (803 osoby) (rys. 4).

Rys. 4. Liczba i struktura odwiedzin zamku w Inowłodzu według miesięcy w okresie czerwiec 2013 - czerwiec 2014

Źródło: opracowanie autorów na podstawie badań terenowych

Turyści (46 463 osoby) (rys. 4) stanowią najliczniejszą grupę – 77,8% wszystkich odwiedzających zamek.

W badanym okresie odnotowano tam następujący ruch turystyczny:

- średnio w miesiącu – 3574 turystów,
- najwięcej w czerwcu 2014 r. – 11 131 osób,
- najmniej w lutym – 462 osoby.

Turyści najchętniej odwiedzają zamek od kwietnia do października, stanowiąc 69,7% wszystkich turystów (rys. 5). Jest to wynik wzmożonego ruchu krajoznawczego dzieci i młodzieży, ale i większej aktywności turystycznej i wypoczynkowej Polaków, w tym gości przyjeżdżających do Inowłódza przy okazji wypoczynku w Spale (największym centrum sportowo-wypoczynkowym w Polsce Środkowej). Zgodnie z wynikami badań ankietowych, odwiedzający pochodzą głównie z województw łódzkiego i mazowieckiego, choć nie brakuje także turystów z pozostałych regionów Polski oraz z zagranicy.

Rys. 5. Liczba odwiedzin turystów na zamku w Inowłodzi wg miesiący w okresie czerwiec 2013 – czerwiec 2014 r.

Źródło: opracowanie autorów na podstawie badań terenowych

Należy jednak nadmienić, że do grona turystów, ze statystycznego punktu widzenia, zaliczana jest zarówno ludność okoliczna (spoza Inowłódza), jak i z miejscowości odległych. Potwierdza to zasięg przestrzenny określony na podstawie rejestru prowadzonego w punkcie informacji turystycznej zlokalizowanym na zamku.

Uczestnicy wydarzeń (10 200 osób) (rys. 6) stanowią 17% wszystkich odwiedzających zamek. W minionym roku na zamku w Inowłodzi odbyły się 34 wydarzenia, co oznacza, że średnio w miesiącu zorganizowano bez mała trzy imprezy (2,6). Przeciętnie w jednym wydarzeniu uczestniczyło 300 osób, natomiast średnio w miesiącu uczestnikami wydarzeń było 785 osób.

Najliczniejszą grupę odwiedzających odnotowano w czerwcu 2013 r., w którym odbyło się jedno wydarzenie – otwarcie zamku (pod względem uczestnictwa – 5000 osób – pierwsze w skali roku). Kolejnym miesiącem

bogatym w wydarzenia był kwiecień 2014 r., który zgromadził 2344 uczestników (rys. 6). Do tak dużej frekwencji przyczyniło się widowisko o największej (poza otwarciem zamku) liczbie uczestników w skali roku „Droga do Jerozolimy”, zorganizowane przez Fundację PROeM. W widowisku tym brało udział 2101 osób. Trzecim z kolei miesiącem pod względem frekwencji był sierpień 2013 r. – 1170 osób, w którym największe znaczenie miało wydarzenie Wędrowny Festiwal Filharmonii Łódzkiej „Kolory Polski” (950 uczestników). Najmniejszą frekwencję zanotowano w styczniu 2014 r. (92 osoby), kiedy miały miejsce tylko dwie imprezy: podsumowanie I Ogólnopolskiego Konkursu Poetyckiego im. Tuwima (60 osób) i teatryk dla dzieci pt. *Koziołek nie Matolek* (32 osoby). Natomiast wydarzenie o najmniejszej frekwencji to bezpłatne szkolenie przez posła do Parlamentu Europejskiego (15 osób).

Rys. 6. Liczba uczestników wydarzeń organizowanych na zamku w Inowłodzu według miesięcy w okresie czerwiec 2013 – czerwiec 2014 r.

Źródło: opracowanie autorów na podstawie badań terenowych

Należy zaznaczyć, że uczestnikami wydarzeń byli zarówno mieszkańcy Inowłodza, jak i turyści, ale w niniejszym opracowaniu turyści i uczestnicy wydarzeń oraz odwiedzający bibliotekę to grupy rozłączne.

Rozkład sezonowy odwiedzin w bibliotece (3042 osoby) pokazuje rys. 7. Biblioteka średnio w miesiącu notuje 203 odwiedziny. Najliczniej odwiedzana była w sierpniu 2013 r. (336 odwiedzin), a najmniej licznie w kwietniu 2014 (173 odwiedziny). Miesiące o największej frekwencji to sierpień (336), lipiec (334) i styczeń (258), o najmniejszej – kwiecień i czerwiec 2014 r. (odpowiednio 173 i 198) oraz marzec (201).

Rys. 7. Liczba odwiedzin biblioteki na zamku w Inowłodzu według miesięcy w okresie kwiecień 2013 – czerwiec 2014 r.

Źródło: opracowanie autorów na podstawie badań terenowych

Frekwencja miesięczna w bibliotece (rys. 7.) wykazuje zróżnicowanie w skali roku od 173 odwiedzin do 336 w miesiącu. Osobami korzystającymi z biblioteki są głównie mieszkańcy Inowłodza i gminy. Na korzystanie z niej niewątpliwie wpływa pora roku, czas wolny, alternatywne zajęcia, wiek oraz status zawodowy uczestników itp. Należy podkreślić, że odwiedzinom w bibliotece wyraźnie sprzyjają miesiące wakacyjne.

Osoby niepełnosprawne to zarówno turyści/odwiedzający, jak i korzystający z obiektu/uczestnicy wydarzeń czy korzystający z biblioteki. We *Wniosku o dofinansowanie projektu w ramach RPOWŁ na lata 2007–2013* wskaźnik rezultatu został określony dla zamku w Inowłodzu na poziomie 3500 osób.

Ruch osób niepełnosprawnych można jedynie oszacować na podstawie wywiadów oraz dostępnych danych statystycznych. Liczba osób niepełnosprawnych w województwie łódzkim według ostatniego spisu powszechnego z 2011 r. wynosi 333,8 tys., a w powiecie tomaszowskim osób takich jest 17 tys. (5,1% niepełnosprawnych w województwie łódzkim – jeden z najwyższych wskaźników w skali województwa).

Ponadto w Ośrodku Przygotowań Olimpijskich (OPO) w Spale rocznie na turnusach aktywnej rehabilitacji przebywa od 4 do 6 tys. osób niepełnosprawnych: w 2012 r. było ich 5703, w roku 2013 – 4041, a od stycznia do maja 2014 r. – 1482 (obecnie hala lekkoatletyczna jest w remoncie, a więc i uczestnictwo osób niepełnosprawnych jest ograniczone (dane z OPO).

Od czerwca 2013 r. do maja 2014 r. w OPO przebywało 4429 osób. Należy podkreślić, że zamek jest przystosowany do obsługi osób niepełnosprawnych. Wójt Gminy Inowłódz i Dyrektor OPO podpisali *List intencyjny* w sprawie wizyt osób niepełnosprawnych na zamku.

Liczba osób niepełnosprawnych odwiedzających zamek oszacowana została na podstawie następujących danych (zmiennych):

- 1) 12,2% – wskaźnik osób niepełnosprawnych dla Polski,
- 2) 59 705 – ogólna liczba odwiedzających zamek w okresie sprawozdawczym,
- 3) 4429 – liczba osób niepełnosprawnych na turnusach w OPO (czerwiec 2013 – maj 2014),
- 4) 30% – zakładany poziom aktywności turystycznej osób niepełnosprawnych,

i w wyniku następujących obliczeń uzyskano:

$$[(12,2\% \times 59\,705) + 4\,429] \times 30\% = 3\,514 \text{ osób}$$

5. Opinie odwiedzających zamek w dniu otwarcia na temat rozbudowy, adaptacji i częściowej rekonstrukcji zamku Kazimierza Wielkiego w Inowłodzu

Piętnastego czerwca 2013 r., w dniu otwarcia zamku przeprowadzone zostały badania ankietowe wśród 394 uczestników tego wydarzenia. Respondenci oceniali m.in. pomysł i realizację częściowej rekonstrukcji zamku. Głównym źródłem informacji na temat otwarcia zamku byli znajomi (29,6%) oraz strony internetowe (17,5%). Świadczy to o nadal silnej pozycji tradycyjnych sposobów przekazywania wiadomości (rodzina i znajomi łącznie 42,4%), ale także o równie istotnym udziale nowoczesnych technologii (rys. 8).

Program otwarcia zamku został oceniony przez odwiedzających jako „dobry” i „bardzo dobry” (rys. 9). Opinie te łącznie stanowiły 76,6% wszystkich odpowiedzi, co jest wynikiem wysoce zadowalającym. Podobnie oceniona została organizacja uroczystości, gdzie wyniki „dobry” i „bardzo dobry” stanowiły 77,9% wszystkich opinii (rys. 9).

Rys. 8. Źródła informacji na temat otwarcia zamku w Inowłodzu (czerwiec 2013)
Źródło: opracowanie autorów na podstawie badań terenowych

Rys. 9. Ocena programu i organizacji otwarcia zamku w Inowłodzu w opinii odwiedzających (czerwiec 2013)
Źródło: opracowanie autorów na podstawie badań terenowych

Jeszcze lepiej wypadła ocena rekonstrukcji zamku, bowiem tylko oceny bardzo dobre stanowiły 69,1% wszystkich opinii. Dodając do tego oceny dobre otrzymano wynik wskazujący na to, że aż 92,5% uczestników uroczystości otwarcia zamku oceniło wysoko efekty rekonstrukcji (rys. 10).

Podobnie dobrą opinię miało całe przedsięwzięcie (nie tylko rekonstrukcja, ale także nowe funkcje i atrakcyjność turystyczna obiektu). Oceny dobre i bardzo dobre stanowiły w tym przypadku 88,3% wszystkich odpowiedzi (rys. 11).

Rys. 10. Opinie odwiedzających na temat rekonstrukcji zamku w Inowłodzu podczas uroczystości otwarcia (2013 r.)

Źródło: opracowanie autorów na podstawie badań terenowych

Rys. 11. Opinie odwiedzających na temat odbudowanego zamku wydane podczas uroczystości otwarcia w 2013 r.

Źródło: opracowanie autorów na podstawie badań terenowych

Respondenci zwrócili także uwagę na to, że zamek jest zawsze dużą atrakcją i w przyszłości z pewnością będzie ważną atrakcją turystyczną gminy, a może nawet całego regionu (rys. 12).

Rys. 12. Wpływ odbudowy zamku w Inowłodzu na liczbę odwiedzin tego obiektu w przyszłości w opinii odwiedzających podczas uroczystości otwarcia (2013 r.)

Źródło: opracowanie autorów na podstawie badań terenowych

W dniu otwarcia przeprowadzone zostały również pomiary liczby samochodów na ulicach i parkingach Inowłódza. Szczegółowe wyniki tych pomiarów prezentują tab. 1 i 2 oraz rys. 13 i 14. Przeprowadzone badania miały na celu określenie zasięgu przestrzennego odwiedzających zamek w dniu otwarcia. Na tej podstawie m.in. można wnioskować o randze obiektu wśród atrakcji turystycznych regionu.

Tab. 1. Pomiar liczby samochodów na parkingach w Inowłodzu 15.06.2013 r.
w godz. 12.00–22.00 (wg województw)

Lp.	Województwo	Pomiar liczby samochodów na parkingach									
		godziny									
		12–14.00		14–16.00		16–18.00		18–20.00		20–22.00	
		l.sam.	%	l.sam.	%	l.sam.	%	l.sam.	%	l.sam.	%
1	dolnośląskie	1	0,2	12	1,6	4	0,6	4	0,7	2	0,5
2	kujawsko-pomorskie	0	0,0	3	0,4	0	0,0	0	0,0	0	0,0
3	lubelskie	5	0,9	7	0,9	3	0,5	6	1,0	2	0,5
4	lubuskie	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0	1	0,2
5	łódzkie	473	85,0	613	81,7	536	88,6	504	88,5	358	87,1
6	małopolskie	5	0,9	13	1,7	10	1,6	2	0,4	0	0,0
7	mazowieckie	43	7,8	62	8,2	54	8,7	38	6,6	33	8,0
8	opolskie	4	0,7	3	0,4	0	0,0	0	0,0	0	0,0
9	podkarpackie	0	0,0	1	0,1	1	0,2	0	0,0	0	0,0
10	podlaskie	0	0,0	2	0,2	0	0,0	0	0,0	0	0,0
11	pomorskie	0	0,0	0	0,0	1	0,2	0	0,0	0	0,0
12	śląskie	9	1,6	19	2,5	5	0,8	3	0,5	5	1,4
13	świętokrzyskie	10	1,8	6	0,8	3	0,5	9	1,58	7	1,9
14	warmińsko-mazurskie	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0
15	wielkopolskie	2	0,3	5	0,6	1	0,2	1	0,2	2	0,5
16	zachodniopomorskie	2	0,4	4	0,5	2	0,3	2	0,4	1	0,2
Ogółem		554	100,0	750	100,0	620	100,0	569	100,0	411	100,0

Objaśnienia: l.sam. – liczba samochodów.

Źródło: opracowanie autorów na podstawie badań terenowych.

Badania prowadzono w pięciu dwugodzinnych przedziałach czasowych. Średnio w każdym z nich naliczono na ulicach i parkingach Inowłódza po 580 pojazdów. Najwięcej pojazdów zanotowano w godz. 14.00–16.00 – 750 (był to moment oficjalnego otwarcia zamku), następnie w godz. 16.00–18.00 – 620, 18.00–20.00 – 569, 12.00–14.00 – 554, a najmniej w godz. 20.00–22.00 – 411 pojazdów (tab. 1, 2, rys. 13, 14).

Na taki rozkład wpłynął dzienny program uroczystości, który był następujący:

- 12.00–14.00 (554 samochody) – 2 wydarzenia, w tym msza św. w kościele pw. św. Michała Archanioła
- 14.00–16.00 (750 samochodów) – otwarcie uroczystości przez Wójta Gminy
- 16.00–18.00 (620 samochodów) – 4 wydarzenia, w tym spektakl teatralny pt. *Średniowieczna Ballada*
- 18.00–20.00 (569 samochodów) – 3 wydarzenia, w tym pokazy i turnieje walk rycerskich
- 20.00–22.00 (411 samochodów) – 4 wydarzenia, w tym koncert, widowisko, pokazy tańca i ognia.

Rys. 13 A-F. Pochodzenie uczestników uroczystości otwarcia zamku w Inowłodzi wg województw w interwałach czasowych (na podstawie rejestracji samochodów)

Źródło: opracowanie autorów na podstawie badań terenowych

Zasięg przestrzenny uczestników otwarcia zamku w Inowłodzu według województw i rejestracji pojazdów prezentuje rys. 13. W dniu otwarcia na ulicach i parkingach przez cały dzień dominowały samochody z województwa łódzkiego we wszystkich przedziałach czasowych (od 88,6% w godz. 16.00–18.00 do 81,7% w godz. 14.00–16.00). Następne w kolejności było województwo mazowieckie (od 8,7% w godz. 16.00–18.00 do 6,6% w godz. 18.00–20.00). Udział pozostałych województw był niewielki, a z województwa warmińsko-mazurskiego nie odnotowano ani jednego pojazdu (tab. 1, rys. 13)

Tab. 2. Pomiar liczby samochodów z województwa łódzkiego na parkingach w Inowłodzu 15.06.2013 r. w godz. 12.00–22.00 (wg powiatów)

Lp.	Powiat	Pomiar samochodów na parkingach									
		godziny									
		12–14.00		14–16.00		16–18.00		18–20.00		20–22.00	
		l.sam.	%	l.sam.	%	l.sam.	%	l.sam.	%	l.sam.	%
1	bełchatowski	6	1,2	10	1,6	4	0,74	1	0,2	0	0,0
2	brzeziński	2	0,4	2	0,32	0	0,0	0	0,0	0	0,0
3	kutnowski	0	0,0	1	0,2	1	0,2	0	0,0	0	0,0
4	Łódź	147	31	169	27,5	102	19,0	84	16,6	40	11,2
5	Łódzki Wschodni	8	1,6	10	1,6	7	1,3	3	0,6	3	0,8
6	łaski	2	0,4	2	0,32	0	0,0	1	0,2	0	0,0
7	łowicki	0	0,0	1	0,6	0	0,0	0	0,0	1	0,3
8	łęczycki	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0
9	opoczyński	44	9,3	40	6,5	57	10,6	43	8,5	57	15,9
10	Piotrków Trybunalski	12	2,5	9	1,5	4	0,7	10	2,0	3	0,8
11	piotrkowski	8	1,6	9	1,5	7	1,3	13	2,6	4	1,1
12	pabianicki	10	2,1	13	2,1	8	1,5	1	0,2	2	0,5
13	poddębicki	0	0,0	1	0,2	0	0,0	0	0,0	0	0,0
14	pajęczański	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0
15	radomszczański	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0	1	0,3
16	rawski	3	0,6	15	2,4	5	0,9	4	0,8	1	0,3
17	Skierniewice	6	1,2	1	0,2	6	1,1	2	0,4	2	0,5
18	skierniewicki	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0
19	sieradzki	2	0,4	5	0,8	0	0,0	0	0,0	0	0,0
20	tomaszowski	202	42,7	309	50,4	321	59,8	335	66,4	242	67,5
21	wieruszowski	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0
22	wieluński	1	0,2	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0
23	zduńskowolski	2	0,4	2	0,3	1	0,2	1	0,2	0	0,0
24	zgierski	18	3,8	14	2,2	13	2,4	6	1,2	2	0,5
Ogółem		473	100,0	613	100,0	536	100,0	504	100,0	358	100,0

Objaśnienia: l.sam. – liczba samochodów.

Źródło: opracowanie autorów na podstawie badań terenowych.

Rys. 14. A–F. Pochodzenie odwiedzających biorących udział w uroczystości otwarcia zamku w Inowłodzi zamieszkałych w województwie łódzkim wg powiatów w interwałach czasowych (na podstawie rejestracji samochodów)

Źródło: opracowanie autorów na podstawie badań terenowych

Natężenie liczby pojazdów z województwa łódzkiego w kolejnych przedziałach czasowych prezentuje się następująco: godz. 12.00–14.00 – 473 pojazdów, 14.00–16.00 – 613 (najwyższa wartość), 16.00–18.00 – 536, 18.00–20.00 – 504, 20.00–22.00 – 358 pojazdów (najniższa wartość). Średnio w każdym przedziale czasowym z województwa łódzkiego było 496 samochodów.

Zasięg przestrzenny wskazuje, że najliczniej reprezentowane były pojazdy z powiatu tomaszowskiego (udział od 50,4% w godz. 14.00–16.00 do 67,5% w godz. 20.00–22.00), następnie z Łodzi (udział znacznie mniejszy niż z powiatu tomaszowskiego – od 11,2% w godz. 20.00–22.00 do 31% w godz. 12.00–14.00). W ciągu całego dnia nie zanotowano samochodów z powiatów: łączyckiego, pajęczańskiego, skierniewickiego i wieruszowskiego (tab. 2, rys. 14).

6. Opinie mieszkańców gminy i turystów na temat odbudowy zamku

Opinie przedstawione w podrozdziale 4.2 potwierdzone zostały w badaniach przeprowadzonych oddzielnie wśród mieszkańców (265 osób) i turystów (155 osób) w gminie Inowłódz w drugiej połowie czerwca 2013 r. Zarówno pomysł rekonstrukcji, jak i sama rekonstrukcja obiektu, a także jego program funkcjonalny zostały ocenione równie wysoko jak w dniu otwarcia. Szczegółowe wyniki badań przedstawiają rys. 15–17.

Rys. 15. Ocena rekonstrukcji zamku w Inowłodzu w opinii mieszkańców i turystów (2013 r.)

Źródło: opracowanie autorów na podstawie badań terenowych

Rys. 16. Ocena odbudowanego zamku przez turystów w roku 2013

Źródło: opracowanie autorów na podstawie badań terenowych

Rys. 17. Wpływ odbudowy zamku w Inowłodzi na liczbę odwiedzin tego obiektu w przyszłości w opinii turystów (2013 r.)

Źródło: opracowanie autorów na podstawie badań terenowych

7. Największe atrakcje turystyczne w gminie Inowłódz w opinii mieszkańców gminy i turystów

Po roku funkcjonowania zrekonstruowanego zamku przeprowadzono badania ankietowe wśród mieszkańców (159 osób) i turystów (239 osób) mające na celu m.in. wskazanie największych atrakcji turystycznych gminy Inowłódz.

Rys. 18. Największe atrakcje turystyczne gminy Inowłódz w opinii mieszkańców w roku 2014

Źródło: opracowanie autorów na podstawie badań terenowych

Tab. 3. Największe atrakcje turystyczne gminy Inowłódz w opinii turystów w roku 2014

Obiekt	Kategoria														Suma punktów
	1. x 7		2. x 6		3. x 5		4. x 4		5. x 3		6. x 2		7. x 1		
	l.w.	l.p.	l.w.	l.p.	l.w.	l.p.	l.w.	l.p.	l.w.	l.p.	l.w.	l.p.	l.w.	l.p.	
Zamek w Inowłodzu	38	266	7	42	4	20	2	8	0	0	0	0	0	0	336
Posąg żubra w Spale	20	140	25	150	6	30	1	4	1	3	0	0	0	0	327
COS Spała	27	189	15	90	12	5	6	24	3	9	0	0	0	0	317
Kościół św. Idziego w Inowłodzu	13	91	27	162	1	5	0	0	0	0	0	0	0	0	258
Rzeka Pilica	5	35	18	108	17	85	3	12	3	9	0	0	0	0	249
Kościół prezydencki w Spale	12	84	14	84	8	40	5	20	1	3	1	2	0	0	233
Schron kolejowy w Konewce	23	161	6	36	4	20	0	0	1	3	0	0	0	0	220
Lokalne święta	9	63	5	30	13	65	1	4	1	3	1	2	0	0	167
Gastronomia	10	70	3	18	2	10	2	8	2	6	0	0	0	0	112

Objaśnienia: l.w. – liczba wskazań, l.p. – liczba punktów.

Źródło: opracowanie autorów na podstawie badań terenowych.

Mieszkańcy gminy uznali, że największą atrakcją w gminie jest zamek i kościół św. Idziego w Inowłodzu oraz COS w Spale. W następnej kolejności schron kolejowy w Konewce i Dożynki Prezydenckie (rys. 18). Zamek przy 98 wskazaniach okazał się być bezkonkurencyjny w stosunku do innych atrakcji, a od kolejnej dzieliło go aż 28 punktów (wskazań).

Pomimo zastosowania nieco innej metodologii (siedem kategorii znaczeniowych) w badaniach turystów, wyniki potwierdzają niekwestionowaną, pierwszą pozycję zamku jako najważniejszej atrakcji turystycznej gminy (tab. 3, rys. 19).

Rys. 19. Największe atrakcje turystyczne gminy Inowłódz w opinii turystów w roku 2014

Źródło: opracowanie autorów na podstawie badań terenowych

Oprócz zamku turyści wysoko ocenili także posąg żubra i COS w Spale, a następnie kościół św. Idziego w Inowłodzu oraz rzekę Pilicę.

8. Podsumowanie

Projekt zakładał realizację licznych celów, które – jak pokazują prezentowane w opracowaniu badania – są w większości realizowane.

Ruiny zamku stanowią atrakcję turystyczną z uwagi na swą malowniczość, znakomitą ekspozycję w otaczającym krajobrazie oraz walory dydaktyczne wynikające z potencjalnej czytelności zachowanych i fragmentarycz-

nie uzupełnionych form przestrzennych i urządzeń obronnych dawnego zamku.

Na podstawie przeprowadzonych badań i analiz można przyjąć, że:

- całość inwestycji związanych z częściową rekonstrukcją zamku (pomysł, odbudowa, zagospodarowanie i pełnione funkcje) jest dobrze i bardzo dobrze oceniana zarówno przez mieszkańców gminy, jak i turystów;
- badania terenowe (ankiety, pomiar ruchu samochodowego na ulicach i parkingach Inowłódza) prowadzone podczas uroczystości otwarcia zamku oraz w kolejnych okresach wskazują na ponadregionalny zasięg oddziaływania obiektu;
- stworzone na podstawie badań prowadzonych w 2014 r. na potrzeby niniejszego opracowania rankingi największych atrakcji turystycznych w gminie Inowłódz lokują zamek na pierwszym miejscu w opinii mieszkańców i turystów; oznacza to, że inwestycja na trwałe wpięła się w krajobraz turystyczny i kulturowy gminy;
- zamek jest przedmiotem turystycznego zainteresowania osób wypoczywających w regionie, a także turystów tranzytowych, co jest efektem dobrego położenia komunikacyjnego;
- szansą dla zamku jest bliskość Spały – centrum wypoczynkowego w Polsce Środkowej, które potencjalnie może generować duże grupy turystów (w tym turystów niepełnosprawnych);
- zamek jest jednym z nielicznych w regionie obiektów w całości przystosowanych do potrzeb osób niepełnosprawnych;
- dotychczasowe funkcjonowanie zrekonstruowanego obiektu (m.in. funkcja turystyczna, edukacyjna i kulturalna) pozwala stwierdzić, że obiekt jest przykładem udanej rewitalizacji i należy sądzić, iż przyczyni się do turystycznej i kulturowej aktywizacji gminy.

Połączenie turystycznych funkcji zabytku z funkcjami z zakresu upowszechniania kultury stwarza możliwość efektywnej rewitalizacji obiektu w formie trwałej ruiny i wyznacza mu ważną rolę w kulturowej i turystycznej aktywizacji gminy.

Utrwalone i zaadaptowane ruiny zamku stały się istotnym elementem przestrzennej tożsamości miejscowości oraz znaczącym akcentem w sylwetce i panoramie Inowłódza, a realizacja projektu wzbogaciła wizerunek kulturowy gminy i sprzyja rozwojowi gospodarczemu poprzez turystykę.

Bibliografia

- AUGUSTYNIAK J., 2013, *Zamek w Inowłodzu na tle dziejów miasta*, wyd. Gmina Inowłódz w ramach projektu współfinansowanego przez UE z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego (Regionalny Program Operacyjny Województwa Łódzkiego w latach 2007–2013).
- GUERQUIN B., 1984, *Zamki w Polsce*, Arkady, Warszawa.
- KACZMAREK S., 2001, *Rewitalizacja terenów poprzemysłowych. Nowy wymiar w rozwoju miast*, Wyd. Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź.
- KAJZER L., KOŁODZIEJSKI S., SALM J., 2004, *Leksykon zamków w Polsce*, Arkady, Warszawa.
- MILESKA I., 1998, *Słownik geograficzno-krajoznawczy Polski*, PWN, Warszawa.
- Niepełnosprawni w województwie łódzkim. Analizy statystyczne*, 2014, Urząd Statystyczny w Łodzi, Łódź.
- PILICHOWIE M. i P., 1999, *Polska. Ilustrowany przewodnik, Sport i Turystyka*, Muza S.A., Warszawa.
- WŁODARCZYK B., 2009, *Przestrzeń turystyczna. Istota, koncepcje, determinanty rozwoju*, Wyd. Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź.
- WŁODARCZYK B., 2011, *Procesy kształtujące przestrzeń turystyczną*, „Turyzm”, 21/1-2, s. 59–66.
- Wniosek o dofinansowanie projektu w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Łódzkiego na lata 2007–2013. Oś priorytetowa III: Gospodarka, Innowacyjność, Przedsiębiorczość. Tytuł projektu: „Rozbudowa, adaptacja i częściowa rekonstrukcja ruin zamku Kazimierza Wielkiego w Inowłodzu”.*